

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“**

**ФАКУЛТЕТ ПО МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИЯ
КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ И
ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ“**

СЛАВОМИРА БЯЛОБЛОДСКА

**СТРАТЕГИИ И МОДЕЛИ ЗА ФОРМИРАНЕ И РЕАЛИЗАЦИЯ НА
ДЪРЖАВНАТА ПОЛИТИКА ЗА ИНОВАЦИЯ НА
СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ
на дисертационната труд
за придобиване на научна степен „доктор на науките“
Професионално направление 3.7. „Администрация и управление“
Докторска програма „Организация и управление извън сферата на
материалното производство”

Варна, 2018

**ВАРНЕНСКИ СВОБОДЕН УНИВЕРСИТЕТ
„ЧЕРНОРИЗЕЦ ХРАБЪР“**

**ФАКУЛТЕТ „МЕЖДУНАРОДНА ИКОНОМИКА И
АДМИНИСТРАЦИИ“**

**КАТЕДРА „АДМИНИСТРАЦИЯ, УПРАВЛЕНИЕ И
ПОЛИТИЧЕСКИ НАУКИ“**

СЛАВОМИРА БЯЛОБЛОДСКА

**СТРАТЕГИИ И МОДЕЛИ ЗА ФОРМИРАНЕ И РЕАЛИЗАЦИЯ НА
ДЪРЖАВНАТА ПОЛИТИКА ЗА ИНОВАТИЗАЦИЯ НА
СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ**

АВТОРЕФЕРАТ

на дисертационната труд

за придобиване на научна степен „доктор на науките“

**Професионално направление 3.7. „Администрация и управление“
Докторска програма „Организация и управление извън сферата на
материалното производство“**

Рецензенти:

Проф. д-р Емил Спасов Панушев

Проф. д-р Тилчо Колев Иванов

Проф. д.ин. н. Вяра Красиминова Славянска

Варна, 2018

Дисертационният труд с обем от 262 страници се състои от увод, изложение в шест глави, заключение, списък на използваната литература и приложения. Съдържанието на всяка от главите е разделено на отделни параграфи, в края на всяка от главите е направено обобщение. Основният текст съдържа 16 таблици, 9 фигури и 14 схеми.

Списъкът на използваните литературни източници съдържа 170 заглавия на руски и английски език (13 на латиница, 11 източника от интернет).

Дисертационният труд е обсъден в катедрата „Администрация, управление и политически науки“ на факултет „Международна икономика и администрация“ и насочен за защита пред научно жури.

Публичната защита ще се проведе на открито заседание на научното жури на 02.08.2018 г. от 10,00 часа в Заседателната зала на Ректората на ВСУ „Черноризец Храбър“.

Материалите по защитата са достъпни в кабинет 204 във ВСУ „Черноризец Храбър“ и на сайта www.vfu.bg в раздел „Докторантура“.

I. ОБЩА ХАРАКТЕРИСТИКА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. Въведение

Следствие от прехода към иновационно развитие на промишленото производство са сериозните иновационни преобразования. Решаващ фактор за повишаването на ефективността и конкурентоспособността на промишлените предприятия трябва да стане иновационната активност. В същото време болшинството промишлени предприятия имат ниско ниво на техническа и технологична екипировка и не притежават необходимия иновационен потенциал. Повишаването на ефективността на промишленото производство в условията на иновативна икономика изисква търсенето на нови форми за организиране на процесите на разработка, реализация, усвояване на иновациите за промишлените предприятия. Челният опит показва, че ефективен инструмент за повишаване ефективността и активизиране на иновационната дейност в промишлените предприятия са производствено-иновационните клъстери. Заедно с това, до настоящия момент не се отделяше достатъчно научно внимание на въпросите за формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери като инструмент за активизиране на иновационната дейност в промишлените предприятия.

2. Актуалност и значимост на темата на изследването

Актуалността и значимостта на темата на изследването са обусловени от необходимостта от повишаване на ефективността на промишлените предприятия на етапа на формирането на иновационната икономика, което е неразривно свързано с активизирането на тяхната иновационна дейност. Изборът на темата на дисертационната работа е предопределен от актуалността, голямата научна и практическа значимост на решаването на проблема за формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия на етапа на формиране на иновативната икономика.

3. Обект и предмет на изследването

Обектът на изследването са производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия.

Предметът на изследването е организационно-икономическият механизъм за формирането на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия, както и социално-икономическите отношения, възникващи в процеса на активизиране на иновационната дейност в интегрираните производствено-иновационни формирования на промишлените предприятия.

4. Изследователски проблем

Изследователският проблем се заключава в това, че до настоящия момент малко изследвания остават много въпроси от теорията и методологията на формирането на производствено-иновационните клъстери, като специфична форма за организирането на научно-производствените и внедренчески интегрирани формирования в промишлеността. Работата е там, че до настоящия момент не е отработен теоретико-понятийният и методологичният апарат на изследвания проблем, не са формулирани

специфичните особености и фактори за формирането на производствено-иновационните промишлени клъстери. Неразработен остава проблемът за изследването и оценката на синергичния ефект от взаимодействието на всички участници в клъстерните формирования в промишлеността. Липсват теоретико-методически разработки и практически препоръки за формирането на производствено-иновационните промишлени клъстери на принципа на мрежовата организация и създаването на иновационни системи. Въпреки това, заявената проблематика намери обяснение в работите на такива учени-икономисти като Л. Абалкин, А. Аганбегян, А. Бузгалин, А. Гаврилов, С. Галахер, С. Глазев, А. Гранберг, В. Гузир, Г. Ивлев, В. Иноземцев, А. Канковская, С. Ливайн, Б.А. Лундвал, О. Лебедев, Р. Нелсон, Б. Райзберт, И. Скопин, Е. Трист, П. Уайт, К. Фримен, Ш. Хазлет, Й. Шумпетер, Ф. Емери и др. Те са се занимавали с разработването на въпросите за формирането на интегрираните научно-производствени формирования, иновационните системи и подсистеми на различни йерархични нива и в различните отрасли на народното стопанство, иновационно-консултационните организатори, бизнес-инкубаторите на иновационно-внедренческите центрове и други структури, занимаващи се с иновативно предприемачество.

5. Авторова тезата

В дисертационният труд автора представя разработените в процеса на изследването и научно обосновани предложения и препоръки за формирането на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия позволяват да се създадат обективни социално-икономически предпоставки за формирането на ефективни иновационни системи на промишлените предприятия на базата на тяхната интеграция в иновационната дейност с организациите на науката и образованието, както и с властовите структури.

6. Цел и задачи на дисертационния труд

Целта на изследването се заключава в разработката на теоретико-методологичните положения, методическите и практическите препоръки за формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия на етапа на формирането на иновативната икономика. Поставената цел предопределя решаването на следните основни задачи:

- ✓ да се усъвършенства теоретико-методологичния апарат за изследване, да се определят и разкрият особеностите на формирането на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия;
- ✓ да се обосноват преимуществата на клъстерната форма на организиране на иновационната дейност в промишлените предприятия и да се разкрие спецификата на формирането на синергичния ефект в процеса на функциониране на производствено-иновационните клъстери;
- ✓ да се анализират тенденциите и да се даде оценка на нивото на иновационно развитие на промишленото производство в сравнение със световните лидери в иновационното развитие;
- ✓ да се разкрие системата на кризисните фактори, обусловили ниското ниво

- и ефективност на иновационната дейност в промишлените предприятия;
- ✓ да се разработят и обосноват методологичните подходи за формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия;
  - ✓ да се обосноват приоритетните направления за формирането на производствено-иновационните клъстери в условията на иновативна икономика и да предложат модел за организирането на иновационната дейност на промишлените предприятия с организациите в науката и образованието, както и взаимодействието с органите на държавната власт.

7. Методология на изследването

Методологията на изследването е многостепенна. Основата ѝ съставят трудовете на известни руски и чужди учени, посветени на проблемите на развитието на научно-производствените интегрирани формирания, иновационни системи, иновационно-консултационни организации, иновационно-внедренчески центрове и др.п., както и повишаването на ефективността и активизирането на иновационната дейност в промишлените предприятия. В работата са използвани теоретичните и методологичните разработки и препоръки на научно-изследователските учреждения, регионалните органи на държавно управление. Информационната база на изследването е съставена от нормативни актове на държавните органи, препоръки и публикации по въпросите на формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия, развитието на териториалната организация на промишленото производство, челия опит на интегрираните научно-производствени формирания, както и материали от държавните статистически органи. В процеса на изследването широко се прилагаха абстрактно-логическият, икономико-статистическият, графическият методи, методите за експертни оценки и социологически проучвания, както и други методи за социално-икономически изследвания. Значително внимание в дисертационният труд също така е отделено на социологическите методи за събиране на информация и анализ. По-конкретно, в операционализацията на емпирически материал са използвани методите за анализ на избирателната статистика и общественото мнение, методите за класификация, статистическите групираня/ранжираня, разнообразни специализирани системи от индекси и методиката за изясняване на качествените зависимости между изследваните изменения. В научното изследване е използван арсенал както от общо научни, така и специфични методи на науката: абстрахиране, анализ, синтез, типология, верификация, контент-анализ, дискурс-анализ, моделиране, сравнение и т.н.

8. Ограничения на проблемния обхват на дисертационния труд

Ограниченията на проблемните параметри на дисертационния труд са очертани като проблематика на стратегиите и моделите за формиране и реализиране на държавната политика за иноватизация на социално-икономическото развитие по примера на Руската Федерация. Също така проблематиката на дисертационният труд е ограничена от влиянието на органите на държавна власт върху разностранния процес

на формиране и реализиране на държавната политика за иноватизация на социално-икономическото развитие. Затова в уводната част на дисертационния труд е аргументирано, че изследването се провежда на базата на емпиричния опит изключително на Руската Федерация и нейните отделни административно-териториални единици. Съответно задълбоченото обръщане към други страни и региони в света счетов за нецелесъобразно. Именно затова предложеният дисертационен труд е вариант на „кейс-стъди“ (изследване на единичен случай) с елементи на трихотомическо сравнение в рамките на изследвания кейс. Това означава, че в труда се извършва съпоставка на теорията с елементите на операционализацията на изследвания кейс, което в резултат трябва да даде ново научно знание. Освен това, частичното апелване към опита на други страни и региони в света е извършено (без споменаването им) в теоретико-методологичната част на изследването. Именно затова в дисертационния труд не е акцентирано обособено внимание върху някои страни в света, в това число и върху България. Нещо повече, именно с това се подчертава, че предложената научна работа не е бинарен сравнителен анализ, а се свежда до съпоставката на теорията и практиката по примера на една страна (Руската Федерация), макар и рамките на няколко административно-териториални единици.

II. ОБЕМ И СТРУКТУРА НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Дисертационният труд с обем 262 страници се състои от увод, шест глави, заключение, списък на използваната литература и четири приложения. Основният текст съдържа 16 таблици, 9 фигури и 14 схеми. Списъкът на използваните литературни източници съдържа 170 заглавия на руски и английски език, както и интернет източници. Предложената логика на поднасяне на научния материал е избрана специално, по-конкретно с цел подчертаване на отделни моменти, патерни и структурни части на дисертационното изследване, както и с прицел върху подреждането на някои изследователски акценти. Съответно, в работата са използвани както елементи на синтетичния, така и на структурирания вариант за поднасяне на текста. По-конкретно, са направени не малко номерирани списъци, предложени различни абзацни отстъпи, използвани различни стилове на оформяне на шрифтовете. Това в значителна степен е разширило обема на дисертационното изследване, но това по-ефективно визуализира отделните структурни компоненти на работата, която в значителна степен е наситена с голям брой таблици, фигури, схеми и други подобни.

ВЪВЕДЕНИЕ

ГЛАВА I. ТЕОРЕТИЧНИ ОСНОВИ НА ФОРМИРАНЕТО НА СТРАТЕГИИТЕ ЗА ИНОВАТИЗАЦИЯ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ

- 1.1. Същност, задачи и съдържание на стратегията за иноватизация на социално-икономическото развитие
- 1.2. Особенности, закономерности и принципи за формирането на стратегията за социално-икономическото развитие
- 1.3. Модели и инструменти за иноватизацията на социално-икономическото

развитие

ГЛАВА II. ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГИЧНИ ПОЛОЖЕНИЯ ЗА ФОРМИРАНЕТО НА ПРОИЗВОДСТВЕНО-ИНОВАЦИОННИТЕ КЛЪСТЕРИ КАТО ИНСТРУМЕНТ ЗА РАЗРАБОТКАТА И РЕАЛИЗАЦИЯТА НА СТРАТЕГИИТЕ ЗА ИНОВАТИЗАЦИЯ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ

- 2.1. Клъстерът като форма за организирането на интегрираните формирания в промишлеността
- 2.2. Методически въпроси на формирането и развитието на производствените клъстери
- 2.3. Иновативната икономика като обективна предпоставка за формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери в промишлеността
- 2.4. Особенности на формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на предприятията

ГЛАВА III. СЪЗДАЛИТЕ СЕ ФОРМИ ЗА ОРГАНИЗИРАНЕ НА РАЗРАБОТКАТА И ВНЕДРЯВАНЕТО НА ИНОВАЦИИТЕ В ИКОНОМИКАТА

- 3.1. Етапи на развитието на формите за организиране на разработката и внедряването на постиженията на научно-техническия прогрес
- 3.2. Регионални модели и типове иноватизация на социално-икономическото развитие
- 3.3. Организационни проблеми на повишаването на ефективността на иноватизацията на социално-икономическото развитие в пазарната икономика

ГЛАВА IV. СЪВРЕМЕННО СЪСТОЯНИЕ И ПРОБЛЕМИ НА РАЗВИТИЕТО НА ПРОИЗВОДСТВЕНО-ИНОВАЦИОННИТЕ КЛЪСТЕРИ В ПАЗАРНАТА ИКОНОМИКА

- 4.1. Рейтингът на глобалната конкурентоспособност на иновационния потенциал на промишленото производство в Руската Федерация
- 4.2. Опитът в клъстеризацията като фактор за активизирането на иновационната дейност на предприятията в различните страни
- 4.3. Концепции за поэтапното формиране и развитие на производствено-иновационните клъстери
- 4.4. Формиране на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия и особености на тяхното функциониране на принципа на мрежовата организация

ГЛАВА V. ПРОМИШЛЕНА ПОЛИТИКА НА ДЪРЖАВАТА И СТРАТЕГИИ ЗА ФОРМИРАНЕТО НА ПРОИЗВОДСТВЕНО-ИНОВАЦИОННИТЕ КЛЪСТЕРИ НА ПРОМИШЛЕНИТЕ ПРЕДПРИЯТИЯ НА ЕТАПА НА ИНОВАТИВНАТА ИКОНОМИКА

- 5.1. Място и роля на клъстерната политика в системата на промишлената

политика на държавата

5.2. Стратегическо планиране като инструмент за реализирането на клъстерната политика на държавата в условията на иновативна икономика

5.3. Методически положения и препоръки за формирането на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия

ГЛАВА VI. КОНЦЕПЦИИ ЗА ИНОВАТИЗАЦИЯ НА СОЦИАЛНО-ИКОНОМИЧЕСКОТО РАЗВИТИЕ В МОДЕЛА НА ИНОВАЦИОННИТЕ КЛЪСТЕРНИ КОМПЛЕКСИ

6.1. Концептуални подходи и особености на разработката на концепциите за стратегията на иноватизация на социално-икономическото развитие

6.2. Формиране на иновативните клъстерни комплекси – инструмент за повишаване ефективността и активизирането на иновационната дейност

ЗАКЛЮЧЕНИЕ

ПУБЛИКАЦИИ СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯТ ТРУД

СПИСЪК НА ИЗПОЛЗVANATA ЛИТЕРАТУРА

Списък приложения

Прегледът на съдържанието на дисертационното изследване свидетелства, че в работата е използван доста широк изследователски диапазон, който обхваща категоризацията, теоретико-методологичната логика на изучаване, концептуализация и операционализация на иновациите, иновативността, клъстеризацията и т.н.. Съответно, едната логическа част на дисертационното изследване в много голяма степен е теоретизирана, а другата логическа част на дисертационното изследване – емпирично напълнена. В същото време различните проблеми на теоретико-методологичната и емпирическата част на изследването са много диверсифицирани, съответно те изискват значително структуриране в процеса на решаването на предложените изследователските задачи. Авторската позиция се заключава в това, максимално да се структурира текстът на изследването, да се подчертаят ключовите параметри на изследваната проблематика, а затова и максимално да се отразят в съответните структурни части (глави) на изследването. Това, че едни части на изследването понякога са по-големи от другите, е обусловено от различната многокомпетентност на изследователските задачи.

III. КРАТКО ИЗЛОЖЕНИЕ НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

В **увода** са обосновани актуалността и целесъобразността на изследването по избраната тема, обозначен е обектът, предметът, целта и задачите, определена е научната новост, теоретическата и практическа значимост на дисертационния труд.

Първа глава „Теоретически основи на формирането на стратегиите за иноватизация на социално икономическото развитие”

В **първата глава** е разгледана същността, задачите и съдържанието на стратегиите за иноватизация на социално-икономическото развитие, особеностите,

закономерностите и принципите за формиране на стратегиите за иноватизация, представени моделите и инструментите за иноватизация. Процесите на иновативното развитие на икономиката на регионите имат първостепенно значение в устойчивото и динамично развитие на страната. Формирането на постиндустриалното общество в страната на базата на иновативната икономика изисква разработването и внедряването на най-новите постижения на научно-техническия прогрес, отговарящи на последните предизвикателства на времето и адаптирани към местните регионални особености. Във връзка с това особена актуалност придобива развитие на базовите теоретико-методологични положения на формирането и създаването на стратегиите за иноватизация на социално-икономическото развитие на етапа на формиране на иновативната икономика.

Под иновативна икономика се подразбира такъв тип икономика, която е основана върху масовостта на внедряването и използването на иновациите във всички сфери на общественото производство, тяхното постоянно по-нататъшно усъвършенстване, разширеното производство и широко разпространение износ на високотехнологични видове продукция. Особеност на този тип икономика е ръстът на значението на човешкия потенциал и капитал, тяхната роля в развитието на производството, базираща се върху наукоемката продукция.

Изследвайки понятието иновативна икономика, в дисертационният труд определени такива понятия, като „*иновация*“, „*иновационна дейност*“, „*иновационен процес*“, „*иновационна инфраструктура*“. Под *иновации*, като правило, се подразбират внедрените технически, технологични, организационни, управленски, социални, екологични и други нововъведения, в основата на които е залегнало използването на най-новите постижения на научно-техническия прогрес и челната практика в отраслите и сферите на общественото производство. Под *иновационна дейност* се подразбира дейността, свързана с внедряването на постиженията на научно-техническия прогрес, насочена към активното лансиране/промотиране на различни видове иновации (технически, технологични, организационни, управленски, икономически, маркетингови, екологични и др.) в производствено-стопанската дейност. *Иновационният процес* е комплексен процес на разработка, адаптация, усвояване, промотиране и производствено потребление на иновационния продукт с цел удовлетворяване потребностите на развитието на икономиката по пътя на социално-икономическия прогрес, като се започне от създаването на идеята и се завърши с тяхното внедряване в реалното производство. Важно понятие също така е „*иновационната инфраструктура*“, която представлява система от взаимно допълващи се и взаимосвързани предприятия и организации, обезпечавачи необходимите възможности за ефективната реализация на иновационната дейност и иновационните процеси.

Наред с понятията *иноватизация* и *иновационизация* широко приложение в съвременната наука и практика получава терминът модернизация на социално-икономическото развитие. Терминът „*модернизация*“ приложен към който и да е обект се определя като процес на неговото осъвременяване (обновяване). Резултат от теоретичните изследвания стана възможността за уточняване съдържанието на понятията *модернизация* и *иноватизация* и разкриването на техните съществени

различия (фиг. 1).

Разработката и реализацията на стратегиите за иноватизация следва да се разглеждат в условията на неопределеност на социално-икономическото развитие. В регионалната икономика проблемът за разработката и реализацията има своите принципни особености. Те са свързани преди всичко със спецификата на регионалните икономики в сравнение с особеностите на икономиката на народното стопанство като цяло или с отрасловите икономики. Към основните фактори за формиране на регионалните стратегии на иноватизацията могат да бъдат отнесени, преди всичко, природните, икономическите, организационните, научно-техническите, правните, политическите и много други фактори.

Природните условия са предопределящи направления в стратегията на иноватизация на социално-икономическото развитие и нейните особености, това е свързано с малката им променливост. Икономическите условия за развитие на регионалната икономика се променят сравнително по-бързо, което често оказва решаващо въздействие върху особеностите на формиране на регионалните стратегии за иноватизация, включително направленията в нивото и характера на иноватизацията при използването на природните ресурси.

Фиг. 1. Съдържание на понятията иноватизация и модернизация.

Особеностите на целите и задачите на формирането на съдържанието на стратегиите за иноватизация на социално-икономическото развитие на регионално

ниво и принципната им разлика от другите йерархични нива на икономическата система на обществото (национално, отраслово, общинско и стопанско ниво) са представени в *табл. 1*.

Към закономерностите на процеса на иноватизация на социално-икономическото развитие следва да се отнесат следните: закономерността на изпреварващото развитие на науката, техниката и технологиите; закономерността на кумулативното натрупване и периодичното обновяване на знанията; закономерността на повишаването на производителността на труда; закономерността на повишаване ефективността на развитието на икономиката; закономерността на повишаването на конкурентоспособността на произвежданите ресурси и повишаването на тяхното качество; закономерността на целенасочения и стихийен пазарен подбор на постиженията на научно-техническия прогрес, иновационните решения и много други закономерности.

Таблица 1

Особености на целите и задачите на стратегиите за иноватизация на социално-икономическото развитие на различни йерархични нива на икономическата система на обществото

Йерархично ниво на иноватизацията на социално-икономическото развитие	Главна цел и задачи на иноватизацията на социално-икономическото развитие
Федерално (национално) ниво	Обезпечаване на процесите на иновационното развитие на приоритетните и водещи отрасли и сфери на дейност на народното стопанство на страната, организациите и предприятията от федерално значение, обезпечавачи пробивните направления на научно-техническия прогреса.
Регионално ниво (област, край, република)	Разработка и реализация на стратегията за активизиране и повишаване ефективността от създаването и внедряването на иновационните решения във водещите направления на регионалното социално-икономическо развитие, в организациите и в предприятията, произвеждащи високотехнологична продукция с народостопанско значение, предприятията, осигуряващи развитието и функционирането на водещите регионални сфери на дейност, отрасли, предприятия и организации с оглед особеностите и спецификата на природно-

	климатичните условия, мястото и ролята на региона в териториалното разделение на труда, социално-икономическите, стопанско-отраслови, национално-културни и други фактори.
Общинско ниво	Организиране на обновяването, разпространението и потреблението в региона на иновационните решения, адекватни на челното ниво на научно-техническото развитие.
Ниво на стопанския субект (предприятието, организацията)	Организирането на иновационната дейност в предприятието, обезпечаваща активизирането на процесите на търсене, създаване, адаптация, внедряване, обновяване на иновационните технологични, технически, организационни, социални, екологични, информационни и други решения, обезпечаващи повишаването ефективността на неговото развитие при условията на иновативна икономика.

В процеса на изучаване и обобщаване на чуждестранния и отечествения опит ние определихме методическите подходи (изходните методически принципи) за разработката и внедряването на ефективните стратегии за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие. Към такива научно обосновани подходи (принципи) се отнасят: изпреварващият подход (принцип на изпреварващия подход); оптималното съчетаване (принцип на оптималното съчетаване); поетапният подход (принцип на поетапния подход); динамичният подход (принцип на динамичния подход); консенсусният подход (принцип на консенсусния подход); иновационно-научно-образователният подход (принцип на иновационно-научно-образователния подход); бюджетно-търговският подход (принцип на бюджетно-търговския подход); маркетинговият подход (принцип на маркетинговия подход); кибернетичният (управленски) подход (принцип на кибернетичния подход).

Разкритите особености, закономерности и принципи за формирането на стратегиите за иноватизацията на социално-икономическото развитие на регионалните икономика обосноваха съответните модели и инструменти за разработка и реализация на стратегиите за иноватизация в условията на формиране на постиндустриалната икономика.

Фиг. 2. Съдържание и функции на регионалните кълъстерни комплекси в постиндустриалната икономика ¹

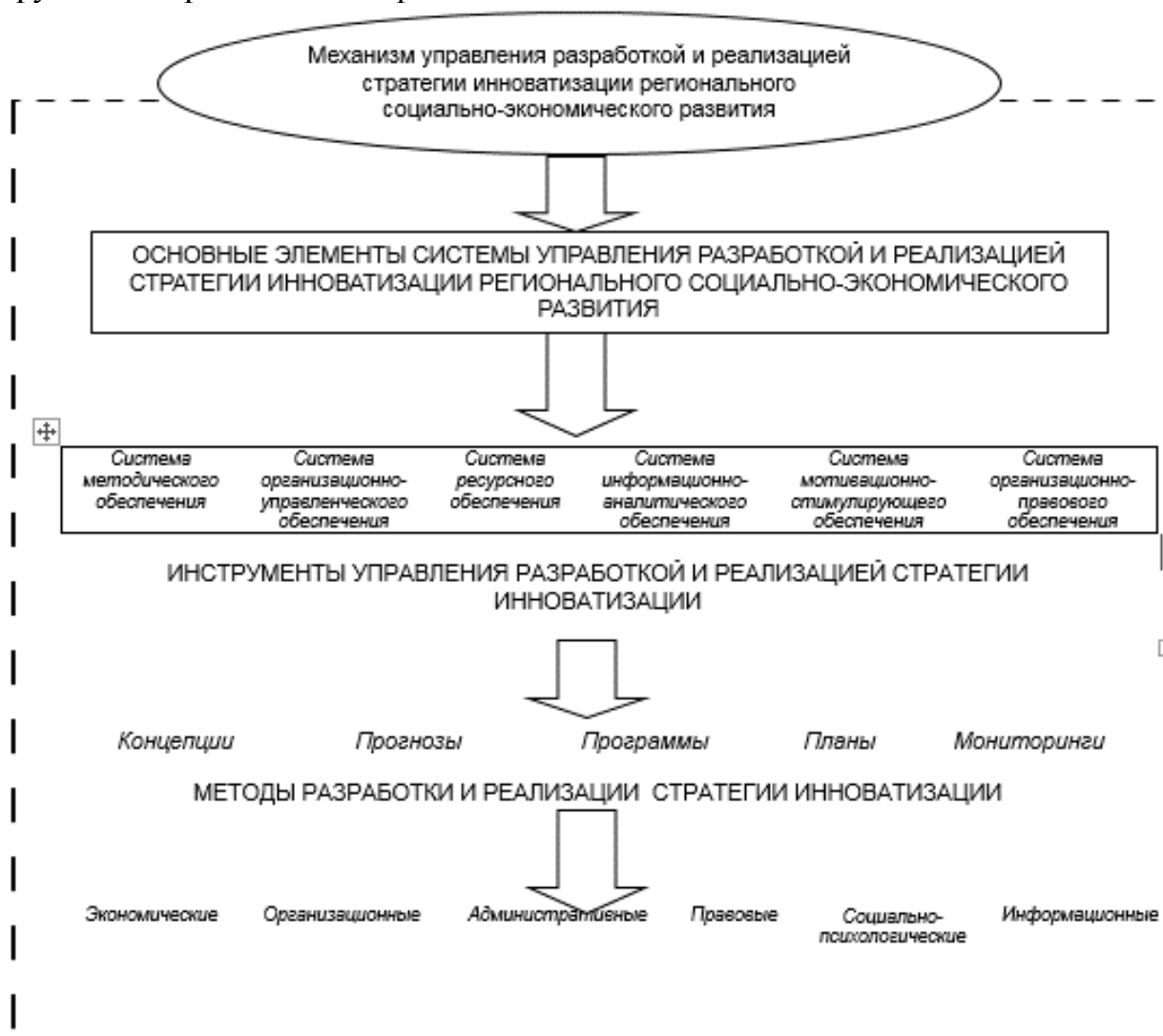
Приоритетните роли при практическата реализация на стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие трябва да принадлежат на комплексните целеви програми за развитие на венчърните предприятия, малките иновационни предприятия, научно-производствените консултационни фирми и организации, стартъпите, развитието на мрежата на научно-производствените обединения, иновационните системи и подсистеми, иновационно-производствените кълъстери, венчърните предприятия, малките иновационни предприятия и т.н. Друго принципно направление е обосновката на въпросите за материално-техническото и кадровото обезпечение. Иноватизацията на регионалното социално-икономическо развитие поставя принципно нови изисквания пред кадровото обезпечение на дейността на предприятията. Тази кадри трябва да имат знания, умения, навици, компетенции за владеене на най-новата техника и технологии.

Анализът на моделите форми на организация и управление на процесите на иноватизация показва създалите се организационно-интегрирани формирания: регионалните иновационни системи, общинските иновационни системи и иновационните кълъстери. Тяхното изследване ни позволи да предложим авторско определение на понятието „регионален иновационен кълъстерен комплекс” като интегрирано формирание на съвкупността от специализирани вътрешнорегионални иновационни системи, кълъстери, предприятия, организации, други субекти на

¹ Фиг.2 разработено от автора.

иновационно-производствената дейност за целите на концентрацията на иновационно-информационните, научно-техническите, иновационно-технологичните, иновационно-организационните и другите ресурси с цел повишаване ефективността от активизирането на иновационната дейност в региона на базата на концентрацията на функцията за управление на разработката, адаптацията, производството, внедряването и реализацията на иновационните продукти и услуги. Целта на регионалните иновационни клъстерни комплекси е обективната необходимост от участието на предприятията и организациите в региона при ускоряването на внедряването на различните иновации (фиг. 2).

Инструментарият, използван при разработката на стратегиите за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие, трябва да бъде адекватен на възможностите за реализиране на целите и задачите на извършваните изследвания. Принципната схема на механизма за реализиране на стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие, включваща основните форми, методи и инструменти е представена на фиг. 3.

Фиг. 3. Механизъм за реализиране на стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие

Втора глава „Теоретико-методологични положения на формирането на производствено-иновационните клъстери като инструмент за разработката и реализирането на стратегиите за иноватизация на социално-икономическото развитие”

Във втората глава са представени клъстерите, като форма на организацията на интегрираните формирования в промишлеността, методическите въпроси за тяхното формиране и развитие, разгледани са иновативната икономика като обективна предпоставка за формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери в промишлеността и особеностите на формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на предприятието.

Заявено е, че под понятието клъстер, според М. Портер, следва да се подразбира групата географски съседни взаимосвързани компании и свързаните с тях организации, действащи в определена сфера и характеризиращи се с общността на дейността и взаимно допълващи се помежду си. Апелира се също така към понятието „клъстер в икономиката”. Той се разглежда като концентрирана върху определена територия група взаимосвързани компании, производители на определена продукция, техните доставчици, потребители, обслужващи предприятия, елементи на инфраструктурата, научно-изследователски институти, вузове и други организации, взаимно допълващи се помежду си и усилващи конкурентните предимства, както на отделните предприятия, така и клъстерите като цяло. Освен това, нерядко може да се срещне определението „производствен клъстер”, който се определя като „съвкупност от географски близки фирми и организации, между които се установяват доверителни (като доверието действа като икономически фактор) дългосрочни взаимно изгодни отношения, позволяващи на всеки от партньорите по-ефективно да постигат стратегическите цели, да координират използването на общите ресурси и да минимизират транзакционните разноски”.

Отбелязано е че задължителен признак на клъстерите са териториалната концентрация, необходимостта от географска близост на субектите-участници в клъстера. Ние обаче не споделяме тази гледна точка. В съответствие с позицията, че клъстерите функционират в рамките на определени териториално-административни граници, и всъщност, са съставна част на териториално-производствения комплекс, означено е, че клъстерът е достатъчно ограничена интегрирана система, която може да включва само близко разположени елементи. Този характерен признак в разбирането за клъстер в условията на най-новите съвременни средства за комуникация постепенно губи своето значение в условията на развитие на иновационното общество. Аргументирано е, че централен момент при формирането на клъстера при нашия подход е не просто териториално-географско сближаване, резиденциално обединение на производствата в няколко различни отрасли, между които е възможна синергия и взаимно функционални отношения (от вида доставчик-потребител, разработка на близки решения и т.н.). Обратно, задачата е да се доведат редица принципно нови лабораторни технологии, действието на които е основано върху нови физически принципи и ефекти до новите системи на дейност и практика.

Очертани са три основни подходи към процесите на формиране на клъстерите на

базата на обединението на усилията и взаимодействието на субектите-участници в процеса на създаване на интегрираните формирания: първият подход – създаване на обединения на базата на разнообразните форми на организация (асоциации, корпорации, холдинги, концерни, консорциуми и т.н.); вторият подход – създаване на обществени (с нестопанска цел) организации – предвижда създаването на отделно юридическо лице (с нестопанска цел) и наличието на щат от сътрудници; третият подход – мрежова производствена структура.

На базата на ретроспективния анализ е уточнена системата от предпоставки и фактори, предопределящи развитието и трансформацията на насочеността и механизмите на дейност на клъстерите. Изследванията, извършени от нас на базата на критическия анализ на разработките на М. Савина, ни позволиха да направим извод, че това развитие се предопределя от следните обективни предпоставки и фактори: нивото на развитие на производителните сили, науката и техниката, материално-техническата база на общественото производство; политическите, икономическите и социалните потребности на обществото; необходимостта да се ликвидират кризисните явления в иновационно-технологичните, иновационно-образователните, производствено-икономическите отношения, отношенията на собственост и социално-трудовете отношения, да се минимизират техните негативни последици, както и да се решават основните проблеми, свързани с постъпателното движение на прогресивните технологични начини на производство и потребление; необходимостта от разрешаване на обективните социално-икономически противоречия между необходимостта от иновационно развитие на промишлените предприятия от всички отрасли на народното стопанство и нерегулируемия пазарен механизъм, спирац това прогресивно развитие; формите за организация на общественото производство (кооперация, специализация, комбиниране); доминиращите форми на собственост; начините за обединяване на работната сила със средствата за производство; социално-икономическите и политически интереси на господстващите и управляващите групи; историческите, националните и много други особености и др.

Установено е, че понастоящем се очертават следните основни видове насоченост и специализация на клъстерните формирания в промишлеността: локална (или териториална); стопанска; вътрешно-стопанска специализация. А преходът на социално-икономическото развитие на обществото към нова фаза – фазата на постиндустриалното общество и иновативната икономика е обусловил формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия. На свой ред, формирането на постиндустриалното общество се обуславяло от редица обстоятелства, сред които следва да се подчертаят увеличаването на ролята на знанията в общественото развитие, внедряването на постиженията на научно-техническия прогрес и съществените изменения на материално-техническата база на науката. В съответствие със съвременните научни представи аргументирано е че постиндустриалното общество е обществото, в икономиката на което в резултата от ускоряване на внедряването на постиженията на научно-техническия прогрес водещата роля преминава от производството към сферата на услугите, мащабното провеждане на научните изследвания и развитието на системата на образованието. Постиндустриалното общество е икономическата система на бъдещето, за която

характерна черта е превръщането на знанията в главен икономически ресурс.

Обърнато е внимание върху определянето на иновативната икономика, която, според мнението на някои автори е икономика на обществото, основаващо се върху знанията, иновациите, доброжелателното възприемане на новите идеи, новите машини, системи и технологии, върху готовността за тяхната практическа реализация в различните сфери на човешката дейност. А други учени я определят като вид икономика, в която печалбата се създава не за сметка на материалното производство (индустриална икономика) и не за сметка на концентрацията на финансовите центрове. Иновативната икономика позволява да се генерира прекомерен поток от иновации, постоянно повдигайки следващата планка в технологичното съревнование.

Обосновано е, че съвременните изследователи нерядко отъждествяват понятието иновативна икономика с такива понятия, като „икономика, базирана на знанията”, „креативна икономика”, „информационна икономика”, „икономика на знанията”. Понятието „икономика на знанията” включва елементи, отнасящи се към един от секторите на народното стопанство, в който се извършва и производството и обработката на знанията и тяхното управление. В основата на създаването и внедряването на иновациите в иновативната икономика е заложен иновационния процес, който представлява ход на развитието на което и да е явление, свързан с разработката/реализацията на нововъведенията в икономическия живот на дружеството. За основа е било взето определението на Н. Лапин, който определя иновационния икономически процес като комплексен процес на създаване, разпространение и използване на ново практическо средство (нововъведение) за нова или за по-доброто удовлетворяване на вече известна потребност на хората; процес, придружен от въвеждането на това нововъведение на промените в онази социална и веществена среда, в която се извършва неговият жизнен цикъл. Той представлява иновативен икономически цикъл, включващ различни стадии и се реализира в резултат на иновационната икономическа дейност, която е принципна основа на формирането, функционирането и развитието на иновативната икономика.

Детерминирано е че иновационната дейност е най-важното условие за формирането на ефективна иновативна икономика. На свой ред под иновационна дейност подразбираме дейността на хората, насочена за реализация в производството на така наречените иновации. В резултат от изследванията е установено, че формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия на етапа на прехода към иновативна икономика е станало вследствие на формирането се в обществото потребности от създаването и развитието на нови форми на организация и активизиране на иновационната дейност в отраслите, комплексите и предприятията от промишлеността. Допълнено е, че при съвременните руски условия често възникването на различен вид клъстери се осъществява по инициатива на органите на държавно и общинско управление, рядко се срещат факти на създаването на клъстери на промишлените предприятия отдолу по инициатива непосредствено на промишлените предприятия или научно-изследователските и вузовски учреждения. Така очевидна става необходимостта от търсенето на алгоритми на формирането и развитието на интегрирани формирования между различните промишлени предприятия и другите субекти на иновационната дейност за създаването

на клъстерни формирания, обезпечаващи обмяната на знания и активизирането на иновационната дейност в предприятията на базата на внедряване на последните постижения на научно-техническия прогрес.

Установено е че всички клъстери притежават в една или друга степен признаците на иновативност. Редица автори определят иновационния клъстер като система от тесни връзки между фирмите, техните доставчици и клиенти, както и институтите на знанията, способстващи за появата на иновациите. Клъстерът включва компании, които едновременно се кооперират и се конкурират помежду си. Обобщението на научните трудове на различни автори, изследващи проблема за същността на иновационните клъстери и нашите собствени изследвания ни позволиха да стигнем до извода, че производствено-иновационните клъстери представляват съвкупност от взаимодействащи си предприятия и организации, които се обединяват в единна група с цел обезпечаване на тяхното устойчиво развитие и повишаване на ефективността на базата на създаване на съвместен организационно-икономически потенциал и механизма за активизиране на иновационната дейност.

В резултат е установено, че клъстерният модел на производствено-иновационната дейност на промишлените предприятия позволява да се обезпечат необходимите предпоставки за създаването и практическата реализация на принципно нова форма на иновациите – съвкупен иновационен продукт като резултат от синергичния ефект на взаимодействието на всички участници в клъстерното обединение на промишлените предприятия. Отбелязано е, че синергичната ефективност е принципно нов вид ефективност, която се характеризира (или отразява) прехода от принципа на икономия, постигана за сметка на мащабите на производството към по-широкия принцип на стратегическа икономия, източник на която е взаимната подкрепа на различните участници в клъстерните формирания. Формирането на иновационно-интеграционната структура на производствено-иновационните клъстери в резултат от обединението на предприятията от научните, образователните и другите структури позволява да се използват редица синергии, които се появяват в резултат от обединяването на ресурсите на всички участници в иновационните мрежи.

Третата глава „Създалите се форми за организация на разработката и внедряването на иновациите в икономиката” –

В третата глава са разкрити етапите на развитие на формите за организация на разработката и внедряването на постиженията на научно-техническия прогрес, регионалните модели и видове иноватизация на социално-икономическото развитие, показани са организационните проблеми на повишаването на ефективността на иноватизацията на социално-икономическото развитие в пазарната икономика.

Демонстрирано е, че в основата на организацията на разработката и внедряването на постиженията на научно-техническия прогрес лежи един процес – процесът на интеграцията. Под понятието научно-производствена интеграция трябва да се разбира процесът на научно-производственото (или иновационно-производственото) обединение на предприятия и организации на базата на установяването на стабилни взаимни връзки (взаимни зависимости) и разделението на труда между различните организации на науката, образованието, производствените предприятия,

предприятията от сферата на услугите и другите сфери на дейност с цел активизиране взаимодействието на техните възпроизводствени структури в интерес на ускоряването на научно-техническия прогрес.

В процеса на изследването е направен опит за уточняване на етапите на развитие на формите за организация на разработката и внедряването на постиженията на научно-техническия прогрес съобразно условията на регионалните икономики. Бяха очертани три етапа, сред които:

1) Първи етап на развитието – двучленен модел (този модел позволяваше като цяло да се решават отделни, частни проблеми на внедряването на нововъведенията, постиженията на научно-техническия прогрес в производството. Двучленните модели на научно-производствената интеграция представляваха свързване на научно-изследователските или научно-проектантските организации с производствените предприятия);

2) Втори етап на развитието – тричленен модел на алгоритъма „наука-образование-производство“ (тричленните модели (вузове-наука-производство) започнаха да представляват интеграционни научно-производствени системи. Те се създаваха на доброволни начала със запазване на юридическата самостоятелност на влизащите в състава предприятия и организации. Основната им цел е подобряването на качеството на вече съществуващите или създаване на нови видове продукти);

3) Трети етап на развитието – многочленни модели (разработката на комплексните иновационни проекти изискваше обединяването на усилията на научно-изследователските и/или научно-проектантските организации, висшите учебни заведения с различен профил, предприятията и организациите от отраслите, произвеждащи иновационния продукт, и организациите от инфраструктурата, обхващащи всички аспекти на иновационно-производствената дейност. Това е обусловило формирането на многочленни модели – „наука-образование-производство-промотиране на пазара“ на иновационния продукт).

Мотивирано е, че процесът на иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие в зависимост от особеностите и спецификата на регионите се характеризира със съществени различия, което е доказано по примера на три региона на Русия с различен тип иноватизация (Новосибирска област – високо интензивен тип; Красноярски край – средно интензивен тип, Алтайски край – ниско интензивен тип). Установено е че обобщаващ показател, отразяващ степента на активизиране и ефективност на процесите на иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие, в което са концентрирани всички фактори и резултати от иновационната дейност на предприятията и организациите на региона, е показателят за иновационна активност на организациите, което през последните няколко години в предприятията в региона с високо интензивен тип иновационно развитие (Новосибирска област) практически е останал без промени, а в предприятията в региона със средно интензивен тип (Красноярски край) за последните четири години е имал тенденция към намаляване. Подобна тенденция се проявила и в предприятията с ниско интензивен тип иновативно развитие (Алтайски край).

По такъв начин е констатирано, че от една страна продължаващите през

последните години в регионите с различни типове интензивност на иновационното развитие намаляване на основните показатели, характеризиращи степента на иноватизация на регионалната икономика, от друга страна се забелязва определена диференциация на регионите по нивото на иновационното развитие, обясняваща се с редица обстоятелства от обективен и субективен характер. Също така е показано, че като един от главните фактори, значително задържащи повишаването на иноватизация на процесите на развитие, служи липсата на адекватна и високоефективна институционална среда за активизирането на иновационните процеси и иновационната дейност. При това създадите се права на собственост върху резултатите от интелектуалната дейност, както се оказа, са свързани, първо със значителни транзакционни разноси, второ, архаичната система на тяхното разпределение между собственика на интелектуалната собственост, бизнеса и държавата към днешна дата практически не дава възможност активно да се осъществява процеса на комерсиализация на резултатите от научно-техническите разработки, изобретенията, откритията, което съществено влияе върху намаляването на системата за мотивация.

Четвърта глава „Съвременното състояние и проблемите на развитието на производствено-иновационните клъстери в пазарната икономика”

Четвъртата глава представлява рейтинга на глобалната конкурентоспособност на иновационния потенциал на промишленото производство в Русия, опит за клъстеризация като фактор за активизирането на иновационната дейност на предприятията в различните страни, на концепцията за поэтапното формиране и развитие на производствено-иновационните клъстери и особеностите на тяхното функциониране на принципа на мрежовата организация.

В хода на изследванията пред нас стоеше задачата за обобщение на опита в създаването/развитието на иновационните и производствено-иновационните клъстери, в Русия и в чужбина. При това в процеса на формиране на ефективни производствено-иновационни клъстери в Русия трябва да се има предвид териториалната специфика и особеностите на формирането, създаването и развитието на такива интегрирани иновационно-производствени формирования, с оглед социално-икономическите и други особености.

Във връзка с това изучените материалите, позволяващи да се оцени рейтингът на глобалната конкурентоспособност на иновационния потенциал на промишленото производство на Руската Федерация, анализирано нивото на иновационното развитие на промишленото производство на Русия и другите чужди страни на базата на извършения сравнителен анализ на рейтинга на глобалната конкурентоспособност (данни на Световния икономически форум), както и установена и разкрита системата на основните кризисни фактори, обусловили създаването се ниско ниво на иновационния потенциал на икономиката на Руската Федерация.

Направено е обобщение, което свидетелства, че научно-техническият и научно-иновационния потенциал на руската икономика, макар че продължава да удържа по някои направления редица високи позиции в света, заедно с това с всяка година във все по-голяма степен се проявява тенденцията за изоставане на нивото на неговото развитие не само от водещите икономически развити, но и развиващите се страни. При

това с всяка година разривът на нивото на иновационното развитие между Руската Федерация и водещите страни в света се увеличава, а рейтингът на конкурентоспособността на иновационния потенциал на промишленото производство на Руската Федерация върви надолу. Индексите на Световния икономически форум убедително свидетелстват, че в Русия съществуват сериозни екзогенни проблеми на развитието на съвременно ниво на иновационния потенциал на страната като цяло и в отраслите на промишленото производство в частност. Беше заявено, че основният проблем на държавната иновационно-технологична политика в Руската Федерация е липсата на научно обосновани приоритетни направления на развитието на научно-техническия прогрес и иновационното развитие на икономиката.

На базата на анализа на създадите се основни форми на организация на иновационно-интеграционните процеси в промишлеността е получен изводът, че създадите се модели на иновационно-интеграционните процеси не способстват за повишаването на ефективността и активизирането на иновационната дейност. В резултат на това се наблюдава ефектът на дисенергия във взаимодействието на участниците в иновационния процес. В хода на обобщението на опита на челните страни в света е забелязано, че тенденция е станала клъстеризацията на икономиката на базата на принципа на създаване на „територии на знанията и иновациите”. В съответствие с тази концепция е необходимо, преди всичко да се специализират и развиват онези отрасли на икономиката, да се обезпечават производството на онези видове продукция и услуги, където основните фактори на иновационното развитие и ефективност, конкурентоспособност на производството на предприятията обезпечават превъзходството на местния, регионалния, националния или световния пазар.

Извършените изследвания и обобщения на различните концептуални подходи за изследване на този проблем ни позволиха да очертаем няколко подходи, които са били заложени в основата на установяването на основните методологични положения на формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия на етапа на създаването на иновативната икономика. В резултат на подобни изследвания бяха установени три основни вида концепции, които разкриват особеностите на формирането и развитието на иновационните, в това число и производствено-иновационните клъстери в промишлените предприятия. Тези подходи са обединени в четири основни групи концепции, които на свой ред са разделени на етапи:

- ✓ **Концепция А** – развитие на комплексните междуотраслови интегрирани производствено-иновационни формирания;
- ✓ **Концепция Б** – развитие на иновационно - отрасловите и териториално-отрасловите комплекси в промишлеността;
- ✓ **Концепция В** – основните етапи на клъстеризацията на руската икономика – организационно-методически подход;
- ✓ **Концепция Г** – етапите на трансформация на организационните структури и форми на организация на бизнеса (мрежова форма на организация на бизнеса).

Извършените изследвания и обобщения позволиха да се предложи собствена авторска концепция за етапите на формиране на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия с оглед различните особености и

спецификата на развитието на постиндустриалното общество и иновативната икономика в Русия. Резултатите от изследванията показваха, че формирането и развитието на производствено-иновационните кълъстери на промишлените предприятия се осъществява по определени етапи, всеки от които има специфични особености, проявяващи се преди всичко в интересите и потребностите на различните техни субекти - промишлените предприятия, иновационните предприятия, научните и образователните организации, властовите структури, моделите на тяхното взаимодействие в производствено-иновационния процес на базата на закономерностите в последователността на интеграцията на отделните функции, свойствени на всички участници в интегрираните формирования (табл. 2).

Таблица 2

Етапи на формирането на производствено-иновационните кълъстери в промишлените предприятия

Етапи на формирането и развитието на производствено-иновационните кълъстери	Основни интереси производствено-иновационната дейност	Преобладаващи модели на иновационно- производствените отношения
<p>I ЕТАП. Единична и несистемна обмяна на иновациите на предприятията с вузовете и научните организации</p>	<p>Решаване на отделни иновационни задачи</p>	<p>Двучленен модел <i>„Предприятие – организация”</i> - единична и разпокъсана обмяна с отделни иновации</p>
<p>II ЕТАП. Целева ориентация към постоянна обмяна и взаимно използване на иновационната информация</p>	<p>Стремеж към уреждане на постоянни връзки и взаимодействие за обмяната на иновационна информация</p>	<p>Тричленен модел <i>„Предприятие - организация – предприятие”</i> - фрагментарно-целева обмяна на иновационна информация</p>
<p>III ЕТАП. Целева ориентация към постоянно взаимодействие и сътрудничество при създаването, обмяната и използването на иновациите</p>	<p>Създаване и използване на съвместна информационна банка на иновационните ресурси</p>	<p>Многочленен модел <i>„Предприятие – организация – предприятие – организация ...”</i> - системни отношения за създаването, обмяната и използването на иновациите</p>
<p>IV ЕТАП. Интеграция на предприятията и</p>	<p>Институционализирана и развита производствено-</p>	<p>Мрежов модел <i>„Иновационно-производствена система”</i></p>

<p>организациите, институционално оформяне на създаването на организационна структура на „иновационната система”</p>	<p>иновационна инфраструктура</p>	<p>- институционално оформяне на мрежовите връзки на предприятията от научните и образователни структури, базирани на интензивното взаимодействие на вертикалните и хоризонтални връзки на дву-, три- и многочленните модели</p>
--	---------------------------------------	--

Доказано е, че в условията на преход от индустриалната към постиндустриалната епоха все по-голямо разпространение получават мрежовите форми на организация на бизнеса в различните сфери на икономиката на Руската Федерация, което обективно съответства на потребностите и интересите на ефективното развитие на иновативната икономика. Мрежовата форма дава възможност за достъп към ресурсите на партньора и по такъв начин да се постига максималният синергичен ефект от възможностите за използване на тези ресурси. Формирането на мрежите всъщност е следствие от развитието на научно-техническия прогрес и свързаните с него форми на организация на общественото производство като реакция на компаниите на необходимостта от адаптация към променящите се условия на външната среда.

Заявено е, че основни елементи на иновационните мрежи са:

- ✓ иновационната инфраструктура;
- ✓ мрежата от образователни и научни организации;
- ✓ системата за финансово обезпечаване;
- ✓ субектите и обектите на предприемаческата дейност;
- ✓ организациите и предприятията; конкурентната бизнес-среда и др.

На свой ред иновационните мрежи са елементи от пазара, които произвеждат стоки-иновации; те са ориентирани към потребителското търсене от предприемаческите и други структури.

Пета глава „Промислена политика на държавата и стратегии за формирането на производствено-иновационните кълъстери на промишлените предприятия на етапа на създаване на иновативната икономика”

В петата глава е обозначено мястото и ролята на кълъстерната политика в системата на промишлената политика на държавата, представено и стратегическото планиране като инструмент за реализацията на кълъстерната политика на държавата в условията на икономиката, подчертани са методическите положения и препоръки за формирането на производствено-иновационните кълъстери на промишлените предприятия.

Аргументирано е, че промишлената, в това число и кълъстерната политика представлява специфична форма на проява на икономическата политика на държавата като цяло. Под икономическа политика на държавата като правило се подразбират две основни понятия: първо, провежданата от държавата или правителството стратегия (генерална линия) за действия, системата мерки в областта на управлението на икономиката; второ, процесът на реализация на икономическите функции на държавата чрез различни мерки за държавно въздействие върху икономическите

процеси с цел постигането на определени резултати. Вследствие на това, както и изхождайки от променящите се тенденции и ролята на регулиращото въздействие на държавата в развитието на икономиката в условията на постиндустриалното общество, концепцията на държавната промишлена политика на Русия, като част от икономическата политика, изисква определени корекции.

Обосновано е, че цивилизованата промишлена политика в иновативната икономика на постиндустриалното общество трябва да се реализира чрез пазарните механизми и демократичните институти на базата на ясни гъвкави отношения на делово партньорство, постоянното търсене на балансите и компромисите между държавата и недържавния сектор на промишлеността. Главната задача на съвременната промишлена политика на държавата в Руската Федерация е създаването на социално-икономически и правни предпоставки за реорганизацията и преобразуването на дейността на големите, средните и малки промишлени предприятия на базата на нови високоефективни форми за организация на производството, способни да обезпечат високо ниво на активизиране на иновационната дейност. На свой ред е аргументирано, че промишлената политика е политика, ориентирана към развитието на икономика чрез организацията на нейната структура. Като правило, става дума за създаването на нови отрасли и увеличаване на техния дял в икономиката. Затова промишлената политика е насочена към създаването и развитието на приоритетни стопански агломерации, докато клъстерната политика поставя за своя задача развитието на всички съществуващи стопански агломерации до нивото на клъстерите. Промислената политика подразбира избора на приоритетните отрасли за държавна подкрепа. Клъстерната политика, обратно, констатира, че всички съществуващи стопански агломерации са приоритетни.

Установено е, че през последните години понятието клъстерна политика се обсъжда като едно от ключовите направления на промишлената политика в условията на иновативна икономика, позволяваща да се създават високоефективни действащи териториално-отраслови и териториално-производствени комплекси, които са способни адекватно да се развиват на базата на внедряване на най-новите постижения на научно-техническия прогрес. Клъстерната политика позволява да се измества акцентът от отделни отрасли на различни комплекси на взаимно свързаните отрасли, към ефективното сътрудничество и взаимодействие на промишлените предприятия, бизнеса, учреденията на науката, висшите учебни заведения и държавата.

На базата на изучаване на научната литература и нашите собствени изследвания, очевидно е, че формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия в условията на постиндустриалното общество и иновативната икономика трябва да стане едно от главните направления на промишлената, и в частност клъстерната политика на държавата. На свой ред, на базата на различни теоретични изследвания и обобщението на разнообразните научни концепции и гледни точки, е аргументирано, че клъстерната политика е преди всичко инструмент за формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия. Също така е предложено следното определение за понятието „клъстерна политика”: дейността на държавата и другите институти, действащи като нейни субекти, насочена към формирането на система за социално-

икономически отношения, мотивиращи промишлените предприятия, научните организации, висшите учебни заведения и властовите структури за активизиране на тяхното съвместно взаимодействие по принципа на клъстерната организация и формирането на механизмите за тяхната интеграция с цел постигането на общите цели.

Заявено е, че в Руската Федерация продължава стабилно да функционира двучленният модел на производствено-иновационните клъстери, когато бизнесът и науката по отделно се ориентират към държавата. Един от сериозните проблеми, затрудняващи формирането на производствено-иновационните клъстери в Руската Федерация е недооценката на високата ефективност на тричленните и мрежовите модели в процеса на решаване на проблемите на иновационното развитие на икономиката. Очертано е, че реализацията на клъстерната политика на държавата е свързана преди всичко с разбирането за тенденциите на развитие на научно-техническия прогрес, вариантите за иновационно развитие на икономиката на Русия. Това на свой ред ще позволи да се влияе върху създаването и развитието на клъстерните системи, „гръбнак” на които трябва да стане стратегията (стратегическият план). Прогнозира се, че стратегията на клъстера може да се формира като синтез от няколко групи стратегии. Мястото и ролята на всеки от видовете стратегии в комплексната стратегия на клъстера зависят от стадия на жизнения цикъл, на който се намира клъстерът – на етапа на създаване, формиране, стабилно и развито функциониране.

Установено е, че използването на програмното регулиране позволява да се обезпечи съгласуване на интересите на субектите-участници в производствено-иновационните клъстери, да се смекчи развитието на негативни процеси, да се обезпечи създаването на икономически, технически, социални и други необходими условия за формирането на ефективни пазарни отношения в процеса на формирането и функционирането на клъстера. Конкретната реализация на основните направления на клъстерната политика на държавата на базата на стратегическото планиране и различните програмни методи за формиране и развитие на производствено-иновационните клъстери поискаха уточняването на методическите подходи за решаването на този проблем непосредствено на места.

Обобщението и анализът на съществуващите методи за формирането и построяването на промишлените клъстери в Русия и другите страни позволи да се уточнят и формулират основните методически положения на формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия.

Положение 1. Формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия се осъществява по три основни алгоритми на решението на този проблем:

- а) построяването на клъстера се осъществява „отдолу-нагоре”;
- б) построяването на клъстера се осъществява „отгоре-надолу”;
- в) построяването на клъстера се осъществява на базата на смесен алгоритъм, когато успоредно във времето се съчетават и двата подхода.

Положение 2. Съдържанието на процеса на формиране на промишлените производствено-иновационни клъстери включва следните основни стадии:

съзряване на концепцията и проява на инициатива, оценка на нивото на развитие на икономиката, определяне на направленията за създаване и развитие на клъстера, разработка на стратегията за формиране на органа на управление на клъстера.

Положение 3. Реализацията на алгоритмите за формиране и развитие на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия предполага създаването на система мероприятия за съдействие на практическата реализация на формирането и развитието на клъстерните образувания

Положение 4. При обосновката на проектите и програмите за създаване на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия техните разработчици трябва да изхождат от това, че най-значителните пера са разходите за тяхното формиране.

Положение 5. Формирането на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия се осъществява като правило на определени етапи. След анализа на различните гледни точки, свързани с етапите в процеса на формиране и развитие на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия, е уточнена и предложена следната логическа верига:

- ✓ **I ЕТАП.** Установяване и обосновка на актуалността на създаване на клъстера, определяне на целите и задачите на клъстерите, както и възможностите за създаване на клъстера;
- ✓ **II ЕТАП.** Установяване и определяне на потенциалните участници в производствено-иновационния клъстер;
- ✓ **III етап.** Анализ на обективните предпоставки за формирането на производствено-иновационния клъстер, както и оценка на възможностите за преразпределение на ресурсите на базата на пазарните механизми за развитие на ключовите точки за функционирането на отрасъла и региона;
- ✓ **IV ЕТАП.** Техничко-икономическа обосновка на организационния проект на клъстера; разпределение на организационните задължения между участниците; определяне на ефекта от функционирането на клъстера; формиране на организационно-правните положения за създаването на клъстера;
- ✓ **V ЕТАП.** Създаване на механизъм за взаимодействие;
- ✓ **VI ЕТАП.** Формиране на организационната структура и механизмите за управление на дейността на производствено-иновационния клъстер.

Положение 6. Задачата на разработката на производствено-иновационния клъстер на промишлените предприятия се състои в това, да се намерят пътищата за балансирано, устойчиво, динамично развитие на обединените се предприятия на базата на еднородни интереси за постигането на съвместните цели.

Шеста глава „Концепции за иноватизацията на социално-икономическото развитие и модели на иновационните клъстерни комплекси”

В шестата глава са представени концептуалните подходи и особености на разработката на концепцията за стратегията за иноватизация на социално-икономическото развитие и е осветлена темата за формирането на иновационните клъстерни комплекси като инструмент за повишаване на ефективността и

активизирането на иновационната дейност.

Заявено е, че основната цел на разработката и реализацията на стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие се състои в създаването на цялостен комплекс предпоставки, условия и фактори, способни да обезпечат устойчивото, динамично, разширено възпроизводство на фундаменталните науки и развитието в системните връзки и отношения на резултатите от научната и научно-изследователската дейност с технологичните и опитно-конструкторски разработки с по-нататъшната комерсиализация на резултатите от научно-иновационната дейност. Детерминирано е, че главна стратегическа цел на иновационното развитие трябва да бъде формирането на балансиран регионален иновационно-производствен комплекс.

Аргументирано е, че като важно методологично положение в процеса на разработката на регионалните стратегии за иноватизация на социално-икономическото развитие служи използването на комплексния системен подход за реализацията на стратегиите. Комплексният системен подход трябва да предполага въвличането на голям брой различни предприятия, организации на органите на държавната и регионалната власт за осъществяването ѝ. Един от основните методи за разработка и реализация на регионалната стратегия за иноватизация на социално-икономическото развитие е програмно-целевият (или стратегическият) метод, същността на който се състои в съставянето и реализацията на общ план за действия, основани върху перспективните прогнози за иновационното развитие на региона. Също така е отбелязано, че в научната литература са предложени различни методически подходи за разработката на стратегии за социално-икономическото развитие на региона като цяло. Заедно с това следва да се признае, че процесът на разработка на стратегията за иноватизация предявява определени специфични методически изисквания към извършването на подобна работа.

Въз основа на това са уточнени методическите особености на разработката на конкретни мероприятия, свързани с реализацията на стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие. Първата методическа особеност се състои в това, че обосновката на концепцията и моделите за реализация на стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие трябва да се осъществява на базата на баланса на интересите и потребностите на всички участници и субекти на иновационния процес. Втората методическа особеност включва преди всичко извършването на всеотнаен анализ, диагностика на институционалната среда на регионалното иновационно развитие, които трябва да оценят всички формални и неформални механизми на взаимоотношенията на всички субекти-участници в регионалния иновационен процес. Третата методическа особеност се състои в това, че разработката на регионалните концепции и програми, стратегии за развитие трябва да се осъществяват в балансирано обвързване с аналогичните документи на федерално, отраслово, общинско и стопанско ниво. Четвъртата методическа особеност на разработката на концепцията за стратегията за развитие се състои в необходимостта от обосновка и изграждане на приоритетите на мероприятията по стратегията за реализация на прогнозите, програмите, проектите и плановете. Петата методическа особеност се състои в това, че всички мероприятия по стратегията за развитие трябва

да бъдат максимално обвързани и балансирани с възможностите на ресурсния потенциал за тяхната реализация, като се посочат (обосноват) необходимите евентуални обеми и източници за тяхното финансиране и обезпечение. Щетата методическа особеност на разработката на стратегията за концепцията за развитие се състои в тясното ѝ обвързване с мероприятията по формирането на благоприятна институционална среда за иновационната дейност в региона. Седмата методическа особеност на разработката на концепцията за стратегия на развитието предполага две-или тристепенен подход за реализацията на политиката и стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие в рамките на различен тип сценарии. Осмата методическа особеност – в необходимостта от обосновка на целевите ориентири на стратегията за иноватизация на социално-икономическото развитие в регионите, които трябва да съответстват на челните иновационни позиции в регионите, както на Руската Федерация, така и на другите, преди всичко челни страни по света. Деветата методическа особеност трябва да се състои в това, че разработваните сценарии на стратегията за иноватизация на социално-икономическото развитие на регионалните икономики трябва да съдържат минимум три основни сценарни модели на предполагаемото развитие.

Разработката на предложенията по повод усъвършенстването на моделите за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие на изследваните региони (Алтайски край, Новосибирска област, Красноярски край) се осъществяваше на базата на анализа, разкриването на проблемните раздели и корекцията на концепциите, разработени от регионалните администрации. Извършените изследвания позволиха да се предложат концептуалният подход и логическата схема на постъпковата организация на разработката на регионалната политика и стратегия за иноватизация и на социално-икономическото развитие съобразно конкретния регион:

- **Стъпка 1.** Анализ на създалото се ниво и тенденции на развитието на процеса на иноватизация в региона, разкриване на проблемите на активизирането на иновационната дейност, както и системите от фактори, които забавят формирането на регионалната иновативна икономика;
- **Стъпка 2.** Обосновка (или уточняване) на целите на социално-икономическото развитие на региона за прогнозния период;
- **Стъпка 3.** Обосновката на модела за постигане на целите на стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие (високо интензивен, средно интензивен, ниско интензивен);
- **Стъпка 4.** Разработка, обосновка и избор на алтернативни направления за постигане на целите на регионалното социално-икономическо развитие на базата на иноватизацията на икономиката на региона;
- **Стъпка 5.** Обосновка, оценка и избор на системата от мероприятия (работи) за иноватизацията на развитието на икономиката на региона.

В съответствие с издигнатата стратегия за иноватизация на социално-икономическото развитие на региона е обоснован концептуалният модел на приоритетните направления в стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие в Русия до 2025 г. Този модел включва два основни блока първостепенни задачи на разработката и реализацията на стратегията.

Блок А - включва задачите по разработката и обосновката на иноватизацията.

Блок Б - включва мероприятията по обезпечаване реализацията на концепцията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие.

В съответствие с разработените от нас препоръки са определени стратегическите приоритети и са обосновани параметрите на иноватизацията на регионалното социално-икономическо развитие на регионите от Сибирския федерален окръг, и по-конкретно са разкрити особеностите на сценариите на иноватизацията на социално-икономическото развитие на Алтайския край до 2025 г. Заявено е, че претворението в живота на регионалната стратегия за иноватизация на социално-икономическото развитие ще позволи към 2025 г. да се осъществи преходът към иновационния модел на регионалната икономика. Реализацията на разработените мероприятия на иновационния сценарий в сравнение с модернизационно-инерционния ще позволи да се увеличат показателите на Вътрешния регионален продукт в региона около 1,3 пъти, а доходите на глава от населението около 2,6 пъти.

Заявено е обаче, че разработката и реализацията на стратегията за иноватизация на регионалното социално-икономическо развитие трябва да се осъществяват на базата на прехода към нови форми на организация и интеграция на предприятията, учрежденията от регионалната икономика в единен регионален иновационен клъстерен комплекс. Регионалният иновационен клъстерен комплекс може да се създава по схемата на териториалните и отрасловите иновационни обединения в различни форми, основани на сътрудничеството както с държавните, така и с частните структури. Ефективно функциониращите регионални клъстерни системи са резултат от активната дейност на властовите структури, предприемаческата общност и обществените организации, намиращи възплъщение в регионалната клъстерна политика.

Детерминирано е, че основната цел на социално-икономическата политика за формирането и развитието на регионалните клъстерни системи е създаването на условията и факторите за активизирането на иновационната дейност на предприятията и организациите в региона на базата на постиженията на научно-техническия прогрес и челния опит. Стратегията за формиране и развитие на регионалните клъстерни системи за свои приоритети трябва да има преди всичко насочеността към организация на процесите за активизиране и повишаване ефективността на процесите на иновационното развитие на народното стопанство в региона. Създаването на нови форми за организация на иновационната дейност в регионите чрез формирането на регионални иновационни клъстерни комплекси ще позволи да се решават актуалните проблеми. Сред тях е по-ефективното използване на иновациите в предприятията, повишаването на ефективността на маркетинговите разходи, изместване на посредниците, създаването на възможности за контрол върху проектите и т.н.

Заклучение

В заключение на извършеното изследване позволи да се формулират следните изводи и заключения:

➤ Производствено-иновационните клъстери представляват съвкупност от взаимодействащи си предприятия и организации, обединени в единна група с цел обезпечаването на тяхното устойчиво развитие и повишаването на ефективността

на базата на създаването на съвместен организационно-икономически потенциал и механизъм за активизиране на иновационната дейност. Принципно различие на производствено-иновационния клъстер от другите клъстерни производствено-стопански образувания е тяхната обща стратегическа иновационна ориентация към приоритетните направления на тяхното развитие. Обединяването на промишлените предприятия в производствено-иновационни клъстери на базата на вертикалната и хоризонтална интеграция, в основата на която лежи съвместният иновационно-ресурсен потенциал, създава обективни предпоставки за създаването на много принципино нови предимства на тяхната съвместна иновационна дейност;

➤ Клъстерният модел на производствено-иновационната дейност на промишлените предприятия позволява да се обезпечат необходимите предпоставки за създаването и практическата реализация на принципино нова форма иновации – съвкупния иновационен продукт като резултат от синергичния ефект на взаимодействието на всички участници в клъстерното обединение. Формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия се осъществява по определени етапи, всеки от които има своите специфични особености;

➤ За Русия основните фактори, възпрепятстващи активизирането на иновационните процеси са корупцията, липсата на научно обоснована иновационно-технологична политика на държавата, ниското ниво на финансиране на науката и научно-изследователските и опитно-конструкторски работи (НИОКР);

➤ Етапа на формирането на иновативната икономика производствено-промишлените клъстери във все по-голяма степен се формират и функционират на принципа на мрежовата организация; формирането на мрежовите производствено-иновационни клъстери създава обективни предпоставки за принципната промяна на модела (схемата) за организация на дейността в промишлените предприятия;

➤ Ефективното функциониране на иновационната система на производствено-иновационния клъстер трябва да се осъществява с оглед специфичните особености, присъщи на тяхното функциониране в условията на иновативната икономика;

➤ Процеса на изследването са обосновани методическите принципи на планомерното формиране и ефективната дейност на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия в условията на иновативната икономика. Такива основополагащи принципи са: принципът на заинтересоваността; принципът на спазване на вътрешно мрежовата корпоративна култура от всички участници в производствено-иновационното клъстера; принципът на съгласуваност и координация на действията на участниците в производствено-иновационния клъстер; принципът за обща достъпност и ефективност на използването на мрежовия информационно-иновационен ресурс; принципът на устойчивостта на информационните връзки; принципът на прилагането в дейността на всички участници в клъстера от

мрежов тип на общоприетите вътрешно мрежови стандарти; принципът на доверието между всички участници в производствено-иновационния клъстер; принципът на ресурсното обезпечаване;

➤ На базата на изучаването и обобщението на челния опит в дисертацията са уточнени формите и методите за взаимодействие на иновационно активните предприятия с държавата. Установено е, че най-разпространената форма на взаимодействие на властта и бизнеса е партньорството между държавата и частния сектор или частно-държавното партньорство;

➤ Въз основа на изучаването и обобщението на предходни научно-методически разработки по формирането и развитието на клъстерните образувания в промишлеността и другите отрасли на народното стопанство е уточнена и предложена етажността в процеса на формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия;

➤ Разработени са препоръки, които представляват научен и практически интерес за решаването на проблема с повишаването на ефективността и активизирането на иновационната дейност в промишлените предприятия в условията на иновативната икономика. Приведените теоретически изводи и практически препоръки могат да бъдат използвани от органите за държавно управление, ръководството на промишлените предприятия в процеса на разработка на стратегиите, програмите и проектите за иновационно развитие, както и за разработка на организационно-икономическите мероприятия за активизиране на иновационната дейност в промишлените предприятия.

IV. НАУЧЕН ПРИНОС НА ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

Научната новост на получените резултати се обуславя от избора на обекта и предмета на изследването. В рамките на дисертацията са получени такива научни резултати, които се характеризират с новост и са логично решение на поставените изследователски задачи.

1. Усъвършенстван и развит е теоретико-методологичният апарат на изследването и, в частност, предложена и обоснована е концепцията за формирането и развитието на производствено-иновационните клъстери на промишлените предприятия;

2. Определена е тяхната социално-икономическа същност, основните направления в дейността на производствено-иновационните клъстери в промишлеността в условията на иновативната икономика, както и е предложена тяхната научна класификация;

3. Доказани и разкрити са предимствата на клъстерната форма за организация на иновационната дейност в промишлените предприятия и, преди всичко възможността за създаване на принципно нова качествена форма на иновациите – съвкупния иновационен продукт като резултат от синергичния ефект от взаимодействието на всички участници в производствено-иновационния клъстер;

4. Разкрити са тенденциите и е дадена оценка на нивото на иновационното развитие на промишленото производство в страните – световни лидери в иновационното развитие; разкрита е системата от кризисни фактори, обусловили

ниското ниво и ефективност на иновационната дейност в предприятията от промишлеността; доказано е, че един от решаващите фактори за ниската иновационна активност на промишлените предприятия е липсата на ефективни форми за организация на иновационно-интеграционните процеси;

5. Обосновани са етапите на формиране и развитие на производствено-иновационните кълстери на промишлените предприятия, разкрито е тяхното съдържание, установени са особеностите на моделите за иновационно-производствени отношения между участниците в производствено-иновационните кълстери; определени са основните закономерности, особености и принципи за формиране и развитие на производствено-иновационните кълстери по принципа на мрежовата организация на етапа на формиране на иновативната икономика;

6. Уточнени са понятията, съдържанието и основните функции, разкрити са мястото и ролята на промишлената и кълстерната политика на държавата в условията на преход към иновативна икономика;

7. Определени са направленията на държавната кълстерна политика за подкрепа на кълстерите на базата на разработката и реализацията на програмите за държавно съдействие на кълстерите;

8. Предложени и обосновани са етапите на процеса на формиране и развитие на производствено-иновационните кълстери на промишлените предприятия; предложен е модел-схема за организация на дейността на иновационната подсистема на производствено-иновационния кълстер на промишлените предприятия, в основата на която лежи създаването на център за компетенции като организатор и координатор на реализацията на иновационната политика в кълстера.

V. ПУБЛИКАЦИИ, СВЪРЗАНИ С ДИСЕРТАЦИОННИЯ ТРУД

1. З. Бялоблоцки, **С. Бялоблоцка**, Развитие на маркетинга в икономиката , Международен университет Дубна, Москва, 2006.
2. З. Бялоблоцки, **С. Бялоблоцка**, М. Савин, Икономическа теория. Учебно-методически материали - Руски държавен университет, катедра "икономика“, Катедра Политическа икономия и международни икономически отношения - Москва 2006 г.
3. З. Бялоблоцки, **С. Бялоблоцка**, А. Степанов, Креативен мениджмънт - Център за професионална ориентация на младежи, Москва, 2006.
4. **С. Бялоблоцка**, М. Тимински, Й. Тимински, Основни процеси за вземане на решения на капиталовите пазари. -Издателска къща WSGK Кутно, 2011.
5. **С. Бялоблоцка**, Параметри на ефективността в оценката на правителствените действия по примера на страните от Централна Европа и Украйна в: Системни трансформации в Централна и Източна Европа. Колективен труд под редакцията на З. Бялоблоцки и А. Романюк, WSGK, Кутно, 2012.
6. **С. Бялоблоцка**, Социален компонент на дейността на политическите партии в страните от Източна Европа, в: Политическото развитие на държавите от Централна и Източна Европа. - Кутно, 2012 г. - стр. 41-54.
7. **С. Бялоблоцка**, Социален компонент на дейността на политическите партии в страните от Източна Европа, в: Политическото развитие на държавите от Централна и Източна Европа. Колективен труд под редакцията на З. Бялоблоцки и А. Романюк, WSGK, Кутно, 2012, стр. 41-55.
8. **С. Бялоблоцка**, Креативност в суверенното постиндустриално общество като носител на интелектуален потенциал на иновативното развитие в: Креативност и проблеми на развитието на иновативната система в икономиката. Колективен труд: А. А. Степанов и други, Москва, 2013. – стр. 92-101.
9. **С. Бялоблоцка**, Организация и приоритетни направления на иновативните дейности в общинското образование Креативност и проблеми на развитието на иновативната система в икономиката. Колективен труд: А. А. Степанов и други, Москва, 2013. – стр.141-160.
10. **С. Бялоблоцка**, Социален компонент на националната/правителствена политика в страните от Централна и Източна Европа: формация, модели и последици, в: Изследване на Централна и Източна Европа. - Шестмесечник. - 2014, № 1 - стр. 36 - 59.

11. **С. Бялоблоцка**, Социалните измерения на програми, дейности и изборния успех на християн-демократическите партии в Централна и Източна Европа (1990-2014 г.), в: Изследване на Централна и Източна Европа. - Шестмесечник. - 2015, № 3 - стр. 181 - 202.